

Гвозден Ероп

Институти за књижевности и уметности, Београд

ПОРЕДБЕНЕ СТУДИЈЕ И СОЦИОЛОГИЈА КЊИЖЕВНОСТИ

Разматрање појединих манифестација интеракције књижевности и друштва је за поредбене студије било увек незаобилазно у изналажењу агенса повезивања књижевности и књижевне судбине писаца ван своје средине – што није, само по себи, компаратистичку усмеравало ка социологији књижевности. Данас је, међутим, у тој дисциплини доста демонстрирања варијанти социолошког метода који повезује иначе различите приступе књижевности и њеним разноврсним „умреженостима“. То показује и белгијски зборник радова *Књижевности и друштво. Функција књижевне социологије у компаратистички*.

Кључне речи: компаратистика, социологија књижевности, теорија књижевности

Дисциплина књижевних студија што се именује *littérature comparée / comparative literature* „запљуснута“ је од деведесетих година прошлог столећа новопридошлим интердисциплинарним приступима, „оруђима“ и тумачењима, као што су култур(ал)не студије, постколонијалне студије, тзв. Теорија, студије рода, итд., којима је, у најкраћем, заједничко да књижевност сагледавају поглавито као само једну од низа дискурзивних пракси, односно један културни феномен међу многима, и који последично показују мало слуха и интересовања за специфичности литерарног стваралаштва.¹ У том конгломерату школа и мисаоних проседеа је упадљиво изостајало позивање на баштињена постигнућа на пољу социологије књижевности, као, уосталом, и коришћење самог тог термина, премда је реч о подручју истраживања које би морало бити блиско заступницима асимилације нових трендова у компаратистици.

Попуњавање ове уочљиве празнине желело се, чини се, иницирати зборником радова који су уредили Bart Ekunen и Bart Eeckhout са универзитета Гент у Белгији, а који има наслов *Књижевности и друштво*, уз прецизно формулисан поднаслов: *Функција књижевне социологије у компаратистички*. (Овај зборник садржи радове са ис-

1 В.: Г. Ероп, *Књижевне студије и домен компаратистике*, Београд – Панчево, 2007.

тоименог научног скупа, у част компаратисте R. Vervlieta, одржаног 2000. године у Генту, у организацији Белгијског удружења за општу књижевност и компаратистику). Наиме, већ сам овај целокупни наслов сведочи о уверењу уредника, односно организатора скупа, да је, најпре, разматрање видова релације књижевност – друштво „резервисано“ за поље књижевне социологије, те да се, даље, не само с довољно разлога „literary sociology“ може доводити у везу са поредбеним студијама већ и да таква социолошка истраживања имају одређену, свакако не безначајну, *функцију* у овим студијама, што би значило да се може само још расправљати о модалитетима таквих истраживања.

Значај и функција социологије књижевности у компаратистици се, дакле, подразумевају, мада у уводном тексту В. Кеупен (који управо и предаје на универзитету Гент компаратистику и књижевну социологију) констатује да се последњих деценија уочљиво зазире од коришћења концепта књижевне социологије. На то се, уосталом, алудира и насловом тога увода: „Успон и пад књижевне социологије... и њен опстанак“! Што се тиче ранијег периода, позивајући се на деловање шездесетих и седамдесетих година прошлог века аутора као што су Erich Köhler, Peter Bürger, Lucien Goldmann, Peter V. Zima, Terry Eagleton (који су однекуд сви сврстани међу компаратисте), Кеупен констатује како је „тенденција да се (не-емпиријска) књижевна социологија сматра једном од главних ‘пилот-дисциплина’ у компаратистици опстала до раних осамдесетих година“.² Ово напросто није тачна констатација, и нема тадашњег значајнијег писца приручника и методолошких расправа с компаратистичког подручја који би у свом видокругу имао социологију књижевности као „пилот-дисциплину“, у било којем смислу тог израза.

Кад је реч о међународној компаратистичкој заједници, Кеупен као најбољи доказ цветања ове „књижевно-теоријске субдисциплине“ наводи да је на VI конгресу Међународног компаратистичког удружења (одржаном 1970. године у Бордоу) посвећено изузетно много простора теми „Књижевност и друштво“. Доиста, о овој теми (једној од четири теме тога конгреса) било је седам главних реферата, а потом још 71 саопштење учесника конгреса. Али, о „sociologie littéraire“ или „sociologie de la littérature“ изричито говоре само три учесника, док још три у насловима својих саопштења помињу при-

2 Bart Keunen, „Introduction. The Rise and Fall of Literary Sociology... and Its Survival“, u: *Literature and Society. The Function of Literary Sociology in Comparative Literature* (ur. Bart Keunen & Bart Eeckhout) /Series: New Comparative Poetics, 2/, Bruxelles, New York [2001], 10.

дев „sociologique(c)“ (Додајмо: D. H. Pageaux се бавио питањем изразито с подручја књижевне социологије, расправљајући о масовној комуникацији и тривијалној књижевности /о стереотипима шпијунског романа/, а једно саопштење са „резервне листе“, чији је аутор Paul Cornea, имало је наслов: „Прилог социологији ’утицаја’ у компаратистици“.)

Но, да ли су збиља представљала допринос цветању књижевне социологије тадашња саопштења о, рецимо, књижевним облицима и друштвеним реалностима у савременом канадском роману, о Стендалу и његовим првим читаоцима, о лоше схваћеним поетским сликама песника романтизма и њиховој рецепцији код читалаца, или о друштвеној структури и стилу једне књижевне епохе, о Верлаину у Русији, о друштвеним утопијама код Балзака и у *Мршвим душама*, о разликама у функцији романтизма, историјској условљености облика интерлитерарне комуникације, о друштвеним ситуацијама и романескним облицима. Поново видимо да се и таква разматрања односа књижевности и друштва, особито писца и читалачке публике, по свему судећи сматрају опредељењем за социологију књижевности, па су отуд бројни компаратисти који су се том приликом одлучили за конгресну тему „littérature et société“ једноставно убројани у заговорнике и делатнике те „књижевно-теоријске субдисциплине“. Заправо би, за Keunena, H. R. Jauss морао онда бити врхунским примером компаратистичког социолога књижевности осамдесетих година прошлог века!

У *Теорији књижевности* Welleka и Warrena једно поглавље је било посвећено релацији „Књижевност и друштво“ (у оквиру разматрања „extrinsic“ приступа проучавању књижевности), и ту Wellek назначује три вида овог питања: социологију писца, његове професије и институција књижевности, затим друштвену садржину самих дела, као и утицај књижевности на друштво (укључујући проблеме публике). Први вид, „sociology of the writer“, односи се на оно што ће касније бити првенствено појмовно одређено као „sociology of literature“, обухватајући „читаво питање економске основе књижевне производње, питање друштвеног порекла и положаја писца, као и питање његове друштвене идеологије, која се може изразити у ванкњижевним изјавама и делатностима“. Друга два вида овог питања Wellek разматра врло критички, али не сматра да су превасходно из социолошког домена, па наглашава, на пример: „Дијаграм успеха једне књиге, њеног опстанка и оживљавања, или пишчева угледа и славе, углавном је друштвена појава. Наравно, тај дијаграм делимице припада књижевној ’историји’, по-

што се слава и углед једног писца мере његовим стварним утицајем на друге писце, његовом општом моћи преуобличавања и мењања књижевне традиције“ (иако, „пошто је у целини ’друштвено’, питање ’чигре укуса’ може се поставити на одређенију социолошку основу“).³

Чак је и један од најзначајнијих руских формалиста, Boris Ejhenbaum, наглашавао (додуше, у позној фази тог покрета, 1927. године), да се артикулисало питање *џенезе*, односно „појавио нов теоријски проблем – проблем односа чињеница књижевне еволуције према чињеницама књижевног живота“ (док је „пажња проучавалаца књижевности и критичара била [...] последњих година управљена, углавном, на питања књижевне ’технологије’, и на објашњење специфичних особености књижевне еволуције, иманентне дијалектике, стилова и жанрова“). Али, критикујући преокупације „наших књижевних ’социолога’“ (анализа дела с гледишта класне идеологије писца, и узрочно-последично извођење књижевних форми и стилова на основу општих социјално-економских и поседничких облика епохе), Ejhenbaum је постулирао:

Књижевност, као и било који други специфичан низ појава, не настаје од чињеница других низова и зато се не може свести на њих. Односи између чињеница књижевног низа и чињеница које леже ван њега не могу бити само просто узрочни, већ могу бити само односи узајамних сагласности, узајамних утицаја, зависности и условљености. [...] Садашњост нас је довела до материјала књижевног живота, али не зато да би нас одвела од књижевности и ставила крст на оно што је урађено последњих година (при томе подразумевамо науку о књижевности), већ да бисмо поново поставили питање о конструкцији књижевно-историјског система и схватили шта значе еволутивни процеси који се одигравају пред нашим очима.⁴

Кад је реч о компаратистици, у њеним темељима је и дело Madame de Staël *О књижевности и размајраној у односима са друштвеним институцијама* (1800), које је, додуше више програмски него у реализацији, плод залагања за поредбено оријентисану историју књижевности са наглашеном социолошком компонентом, истакнутом у наслову рада. У истом духу је писана и њена књига из 1810. године, *О Немачкој*, прожета космополитским идејама о народима који треба да буду водичи једни другима. Највећма је со-

3 René Wellek & Austin Warren, *Theory of Literature*, 1949, pr. (A. I Spasić) *Teorija književnosti*, Beograd, 1965, 115, 120.

4 Boris Ejhenbaum, „Литература и литературный быт“, *На литературном пољу*, 1927, 9. Pr. (M. Bojić) „Književni život“, u: Boris Ejhenbaum, *Književnost*, Beograd, 1972, 163, 166, 168-9, 173.

циолошки утемељена, међутим, књига *Comparative literature* Н. М. Posnetta, професора с Новог Зеланда, објављена 1886. године у Лондону. По Posnettu, „предмети поредбеног истраживања су унутрашњи и спољашњи видови књижевног развоја, јер књижевности нису Аладинови дворци које су изградиле непознате руке у трен ока, већ су суштински резултат узрока који могу бити одређени и описани.“ Отуд се као средишња тачка поредбених студија схвата однос индивидуе према групи, а разматрање постепеног развоја друштвеног живота, од клана до града, од града до народа, од оба два до космополитског човечанства, изведено је одговарајућим редоследом ауторових студија из компаратистике!⁵

Француски аутори у XIX веку који су обликовали подручје ове дисциплине такође су држали до изналажења ближих веза међу друштвеним и књижевним развојем, али им је тежиште ипак на подручју књижевне историје, макар да су им расправе, хотимично, више историјске неголи књижевне – као код Р. Chaslesa, на пример: „Да би се темељито проучавала књижевност, треба проучавати политику, религију, само друштво. [...] Потражимо грађу интелектуалне историје, а не књижевне историје“; књижевне студије „покушавају да открију шта је писац примио из једне културе, и шта је учинио за њу, шта је узајмио или другима позајмио“.⁶ А за све оне, не тако ретке, компаратисте у новије доба којима се чини неодговарајућом именица *littérature* у термину *littérature comparée*, наведимо како је Chasles, полемично и иронично у приступу, схвата широко (и бизарно „модерно“), четрдесетих година XIX века, кад се термин обликовао:

– Литература! – нешто што није ни Филозофија ни Историја ни Ученост ни Критика; – нешто неодређено, неухвативо и еластично. Pico della Mirandola, један од ових младих продорних софиста који праснуше на крају средњег века, врло добро је дефинисао овај обновљени атински занат: – дар да се све објасни, да се све тумачи, да се бескрајно дискутује *de omnibus rebus et de quibusdam aliis*: „о ономе што постоји и још о нечему поврх свега“.⁷

И А.- Ф. Villemain, који је држао на Сорбони двадесетих година тога века серију књижевноисторијских предавања, заснованих поредбено, истицао је „утицај друштва који делује на духове, који их

5 Hutcheson Macaulay Posnett, *Comparative Literature*, London, 1886, 85-86.

6 Philarète Chasles, *Études sur l'antiquité précédées d'un essai sur les phases de l'histoire littéraire et sur les influences intellectuelles des races*, Paris, 1847, 28, 31.

7 Исио, 30. В. такође *Књижевне студије и домен компаратистике*, 14-15. Chasles додаје: „Говорити о свему постаде занат, писати о свему – навика, све штампати – потреба“. То беше написано пре сто шездесет година!

оплођава, који их буди, који их подстиче“, с амбицијом да у својим „лекцијама“ представи „историју модерних обичаја и идеја изражених путем књижевности“⁸, повезујући књижевност у својој компаративној књижевној историји са друштвеним кретањима и институцијама.

Академско утемељивање поредбених студија које почиње у Француској са Josephom Texteom, односно катедром за компаратистику у Лиону, не представља раскид са схватањем важности друштвеног контекста за литерарна кретања, али смешта тежиште истраживања на сферу књижевности, односно на књижевне међурелације. Подручје истраживања поредбеног проучавања књижевности чине „односи различитих књижевности међу собом, истовремене или сукцесивне акције и реакције, друштвени, естетички или морални утицаји који потичу из укрштања раса и слободног протока идеја“. У првом плану су, како се види, „relations des diverses littératures entre elles“, а потом „influences sociales“, али уз њих одмах и „esthétiques ou morales“. Texte је био уверен да само једна „l’histoire comparée des littératures“ може дати одговор на значајна питања: „Шта је књижевност? Који је закон њеног развоја? У којим је она односима са људским друштвима? Шта је напредак у књижевности? Које су, са естетичког гледишта, главне групе стваралаца или дела?“⁹ То су, како се види, еминентно књижевна питања.

Gustave Lanson, можда најзначајнији француски историчар књижевности, којег смо склони најчешће да поједностављено видимо као „позитивисту“, одржао је с почетка XX века неколико предавања о питањима *метода* у струци, као што је, на пример, предавање „Научни дух и метод књижевне историје“ из 1909. године. Неколико година раније он је, међутим, на позив познатог социолога Emila Durkheima, имао и једно обимно излагање на тему:

8 Abel - François Villemain, *Cours de littérature française – Tableau de la littérature au XVIIIe siècle*, 2e édition revue, corrigée et augmentée, Paris, 1840, IV, 441-442.

9 Joseph Texte, „L’histoire comparée des littératures“, u: *Etudes de littérature européenne*, Paris, 1898, 1; 22. Необично, Texte сматра да поредбене студије нису настале у Француској већ у Немачкој, као плод револта против француског јарма: „Lessing, Herder, Schiller, Tieck, два Schlegela, то су њени прavi оснивачи!“ (9). Данас се то гледа из другог угла. Како је писао познати немачки компаратист Р. Бауер, све немачке историје књижевности, као што је она Friedricha Schlegela, које су желеле да воде рачуна о историјским еволуцијама, имале су исту „финалистичку“ ману: *a priori* подређеност естетског суда неком „претпостављеном“ смислу „Историје“ (за разлику од Француске где се од Cuviera и природних наука узимала идеја да је могуће изградити потпуну целину на основу њених делова, и то захваљујући поређењу). Roger Bauer, „Comparatistes sans Comparatisme“ у: *Comparative Literary History as Discourse* (ур. М. Ј. Valdés, D. Javitch, A. Owen Aldridge), Bern – Berlin, 1992, 42-43.

„Књижевна историја и социологија“. Оно што најпре није био запазио, како сам ту каже, јесте тесна повезаност тачке гледишта социологије и књижевне историје! Штавише, закључио је био да је немогуће радити на књижевној историји без социологије: „Показали бисмо затим, без много муке, да су најзначајнији проблеми књижевне историје социолошки проблеми, те да већина наших радова има социолошку основу или закључак“, јер ако желимо *објаснити* књижевна дела, то не можемо урадити другачије но смештајући дела и људе у друштвене серије. Према Лансону, „социолошка тачка гледишта нам помаже да се оријентишемо у истраживању чињеница, да поставимо проблеме, а тумачимо резултате; она проширује, уздиже и, нарочито, прецизира наша проучавања“. У продужетку Лансон наводи законе, односно законитости, главне односе на подручју књижевности, које треба схватити без икакве *a priori* позиције, више као сенке законитости (јер не знамо увек да ли уочавамо добро довољне и потребне услове). Први међу њима је закон корелације књижевности и живота – „можда најстарији закон књижевне социологије [*sociologie littéraire*] који је дефинисан“ (а следе закон о страним утицајима, закон кристализације жанрова, закон корелације облика и естетичких циљева, закон појаве ремек-дела и закон деловања књиге на публику).¹⁰ Закључиће Лансон да је градиво (*matière*) проучавања књижевних историчара великим делом социолошко: улога појединца је у књижевности тако видљива и тако стварна, али велике књижевне личности су, барем добрим делом, фигуре и симболи колективног живота. „Социолошко гледиште не треба да нам служи да се изопачи или занемари студиозно проучавање већ да се оно продуби.“¹¹

10 В. више у: Г. Ерор, *Генетички видови (интер)литерарности*, 94-99, 140-141, и *Књижевне ситуације и домен компаративистике*, 162-163.

11 Gustave Lanson, „L'histoire littéraire et la sociologie“, у: *Essais de méthode et d'histoire littéraire*, Парис, 1965, 64-65, 69, 72-73, 80. – Ако нам оваква гледишта могу изгледати усаглашена са позитивистичким схватањем приоритетних задатака у књижевној историји, односно у некој мери израз позитивистичког социологизма, тесно повезивање двају дисциплина наћи ћемо понегде чак и код аутора који сагледавају књижевност превасходно као „уметност речи“. На пример, у речничкој обради термина „Социологија књижевности“ В. Жмегач је био навео да се ова дисциплина схвата углавном двојако: у смислу позитивистички усмерене социологије (која се бави друштвеним положајем писца, дистрибуцијом књижевних дела, саставом публике, итд.), и као усмерење опште историје књижевности „на темељу спајања дијакроничких и синхроничких аспеката, напосе с обзиром на узајамно дјеловање свих фактора у комуникацијском саставу – аутора, текста, посредника (и техничких медија), јавности у лицу публике. У том другом значењу (којему одговарају методички пројекти који данас све више привлаче пажњу) *с.к. заправо је темељни ириситиј сувремено схваћеној повјесној књижевности*“ (курзив: Г. Е.)! И још: „Дјелотворност друштвених фактора, или точније: производних односа на одређеним ступњевима развитка, и у књижевној је

Мада је Лансон разматрао и нека еминентно компаратистичка питања као што су појам утицаја, функција страних утицаја у развоју француске књижевности, односи француске и шпанске књижевности у XVII веку, он је био првенствено историчар француске књижевности. Корифеји компаратистике, међутим, могли су прихватити да је доиста њихово „градиво“ проучавања великим делом социолошко, али схватајући Лансонову полисемичну именицу „matière“ (од латинског *materia*), као *материјал*, то јест као *грађу* од значаја за поредбене студије књижевности – а не, узмимо, као *материју*, у смислу садржине, основе, супстанце. Ф. Балденспергер је имао доста јасне методолошко-теоријске позиције у погледу одређивања поступка и предмета *littérature comparée*, и критички се односио, поред осталог, и према Таинеовом социолошки усмереном детерминизму (идеји „унутарње структуре“ коју је Таине налазио истовремено у једној песми и једној раси). Кад је реч о „струјањима“ међу књижевностима, за Балденспергера је било очито да књижевни облици не бивају прихваћени или одбачени у зависности од свог порекла већ зависно од тога колико су сагласни стањима сензибилитета. Књижевност коју стварају уметници или она коју прима публика која је прихвата није у потпуности једна те иста ствар: „између њеног стварања и распрострањања постоји сав онај размак који раздваја један у свом принципу индивидуални феномен од другог који је само друштвени“.¹²

У том су смислу оне друштвене констелације које ће касније систематично да разматра емпиријска социологија књижевности свакако за Baldenspergera или Van Tieghema и потоње компаратисте биле веома значајне: истраживања путева ширења, преношења (*diffusion*) књижевности, односно дистрибуције књиге пружала су податке који су омогућавали да се утврди и протумачи рецепција појединог писца, неког књижевног покрета или целе књижевности у појединој страниој средини. То би била *социологија институција књижевности* што је наводи Wellek уз социологију писца и његове професије, а која је, рецимо, разрађена у *Социологији књижевности* Roberta Escarpita (1964). Све оно што разматра Escarpit у поглављу о *дистрибуцији* (о чину објављивања, функцији издавача, образовном кругу, итд.), као и у следећем поглављу о *поширињи* (о публи-

продукцији тако чита да се намеће питање колико је уопће логике а колико пуке идеологије у подјели на 'вањски' и на 'иманентни' приступ“. *Речник књижевних термина* (ур. Д. Живковић), друго, допуњено издање, Београд, 1992, 795-797.

12 Fernand Baldensperger, „Littérature comparée, le mot et la chose“, *Revue de littérature comparée*, 1921/1, 16; *La littérature – création, succès, durée*, Paris [1927], 179 (poglavlje „L'appel à l'étranger“).

кама и о успеху, о познаваоцима и потрошачима, мотивацијама и условима за читање),¹³ тако рећи у целини веома је значајно и за разумевање токова међу књижевностима, чему треба додати оно што је у једном новијем француском компаратистичком приручнику још обухваћено у поглављу „међународне књижевне размене“, а то је улога путника, преводаца и тумача (као и појединих земаља – традиционалних културних „раскрсница“, универзитета, итд.).¹⁴ Но то су за компаратисте увек била најпре неопходна „оруђа“ коришћена у сврху расветљавања онога што је Балденспергер звао „intercommunication intellectuelle“, посебно на књижевном плану.

Littérature comparée / comparative literature је као дисциплина изворно више нагињала обухватању културноисторијских неголи социолошких питања. У том смислу је особито значајно дело Паула Хазарда који је, на пример, у дисертацији *Француска револуција и италијанска књижевност* (1910) детаљно изложио етапе поступног продирања револуционарних идеја из Француске у Италију, и њихове ефекте на плану културе и књижевности посебно, а његово најзначајније дело носи назив *Криза европске свесности 1680-1715* (1935). Поменимо у овом контексту и његову књигу *Европска мисао и XVIII век, од Montesquieua до Lessinga* (1946). Предавао је Хазард на *College de France*, уз остало, о космополитским француским путницима у XVIII веку.¹⁵ Van Tieghem је посебно поглавље свог компаратистичког компендијума посветио „идејама и осећањима“ (у поглављу о методима и резултатима компаратистике), односно њиховим „разменама“ у различитим књижевностима, што обухватају и потоњи француски приручници као „историју идеја“, при чему се издвајају филозофске и моралне идеје, религијске идеје, научне идеје, политичке идеје.

Међутим, тежње J. - M. Carréa и M. - F. Guyarda педесетих година прошлог века да се у компаратистици нађе места и за испитивања представе које једни народи имају о другима („Како се видимо узајамно, Енглези и Французи, Французи и Немци“),¹⁶ односно

13 Robert Escarpit, *Sociologie de la littérature*, Paris, 1964. Pr. *Sociologija književnosti*, Zagreb, 1970.

14 P. Brunel, Cl. Pichois, A. - M. Rousseau, *Qu'est-ce que la littérature comparée?*, Paris, 1983, поглавље „Les Échanges littéraires internationaux“, као и у ранијој верзији: Cl. Pichois, A. M. Rousseau, *La littérature comparée*, Paris, 1967. Ту су разрађени разноврсни посредници што су наведени још код Van Tieghema у одговарајућем поглављу (*La littérature comparée*, Париз, 1931), уз наглашавање улоге путника које Van Tieghem не издваја.

15 V.: Anton Ocvirk, „Paul Hazard in primerjalna književnost“ u: Paul Hazard, *Križa evropske zavesti*, Ljubljana, 1959, 425-492.

16 Jean - Marie Carré, „Avant-propos“, u: Marius - François Guyard, *La littérature comparée*, Paris, 1958, 6.

„слике или слика које о једној земљи циркулишу у другој у датој епоси“¹⁷, добрим делом су водиле ка социолошки усмереним књижевним или, боље, ванкњижевним поредбеним студијама. За R. Welleka, који је ове амбиције подвргао оштрој критици, такво проучавање би било ствар „националне психологије, социологије“, односно „предмет који припада социологији или општој историји“¹⁸ – што је за дуже време умањило ентузијазам заговорника таквих социолошких истраживања у оквирима компаратистике. Ипак ће у помињаном новијем француском приручнику (у две његове верзије) бити увршћен и одељак „Слике и психологија народа“ (у оквиру поглавља „Међународне књижевне размене“) с тежиштем на слици о некој страниој земљи коју открива целокупност неке књижевности – а ту би се онда, по ауторима, могло поставити питање како се та слика уклапа у глобалну слику што је неки народ ствара о другоме: „овдје смо на раскрсници књижевности, социологије, етничке антропологије“.¹⁹

У темељитом уводу у компаратистичку дисциплину, Ulrich Weisstein посвећује посебно поглавље проучавањима књижевне рецепције (укључујући ауторе, читаоце, критичаре, издаваче и миље који их окружује – дакле, ту су обухваћени и „посредници“), а она би, каже се, водила у правцу „књижевне социологије или психологије“. Потом још на другом месту Weisstein наводи да се мора одупрети импулсу да проучава „књижевну или социолошку улогу посредника“ као што су професионални преводиоци (подсећајући ипак да познавање поједине стране књижевности зависи, у великој мери, од „некњижевних фактора“). А на завршним странама овог поглавља он опет сматра важним да подсети да оно „није замишљено као увод у књижевну социологију“.²⁰

И као што Weistein у америчкој и изворној немачкој верзији свога „Увода“ (1968) неће сматрати опортуним да се социологији књижевности у компаратистичкој перспективи посвети посебни одељак књиге (без обзира на њену, подразумевану, помоћну функцију), тако је неће посебно разматрати ни други немачки аутори сличних приручника: Hugo Dyserinck (1970, који, међутим, има посебно погла-

17 M. - F. Guyard, *истио*, 118.

18 René Wellek, „The Crisis of Comparative Literature“ у: *Concepts of Criticism*, New Heaven, 1963, 284; „The Concept of Comparative Literature“, *Yearbook of Comparative and General literature*, 1953/2, 4.

19 Cl. Pichois, A. - M. Rousseau, *La littérature comparée*. Pr. (J. Belan) *Komparativna književnost*, Zagreb, 1973, 90. V. i P. Brunel, Cl. Pichois, A. - M. Rousseau, *Qu'est-ce que la littérature comparée?*, 65.

20 Ulrich Weisstein, *Comparative Literature and Literary Theory*, Bloomington - London, 1973, 48, 60-61, 64.

вље „Komparatistische Imagologie“), Gerhard R. Kaiser (1980), Manfred Schmelina (1981), па ни Angelika Corbineau Hoffmann (2000, која посвећује велики део књиге теми „књижевност у културном контексту“, почевши од разматрања „компаратистичке имагологије“). Нема је ни код француских аутора Simona Jeunea (1968), Yvesa Chevrela (1989), нити код Jana Brandta Corstiusa (1968) или Wenera P. Friedericha (1970), код Alexandru Dime (1969), D. Đurišina (1975), Зорана Константиновића (1984, на нашем језику).

Крајем осамдесетих година социологија књижевности спорадично „осваја“ и прегледе компаратистичке дисциплине: таква књига Зорана Константиновића на немачком (1988) садржи одељак „Vergleichende Literatursoziologie“, у зборник радова о *littérature comparée* који су уредили Pierre Brunel и Yves Chevrel (1989) уврштен је и прилог Daniela Madelénata „Књижевност и друштво“ са пододељцима „Правци социологије“ и „Социологија књижевности“, а у новију такву књигу с више француских аутора, коју је уредио Didier Souiller (1997), и то у њен завршни одељак „Рад на тексту у компаратистици“, укључен је и одељак „Социологија књижевности: текст као производ“.

Посебно је труд ка својеврсном „преусмеравању“ поредбених студија запазив у више радова Daniel-Henry Pageauxа објављених 1986. године. О књижевности треба мислити, сматра Pageaux, као о феномену који је, *истовремено*, специфичан (следи као књижевни систем и као текст посебне поетичке принципе) и „представља једну културну праксу, уз остале (сликарство, скулптура, филм, и, зашто не, облачење или кухиња)“!²¹ Тежиште је ипак на књижевном тексту као манифестацији датог културног тренутка, па би компаратистика, по овом аутору, требало да се нужно прошири на питања која су мање књижевна но културна, и да се још више отвори ка друштвеним и хуманистичким наукама, као наукама о човеку. Ово је, у ствари, залагање за отварање према социолошким приступима, што се јасно види и из Pageauxовог односа према студијама рецепције: у тим студијама француски аутор најављује у будућности утемељивање *социологије рецепције* на месту естетике рецепције школе из Констанце.²² У другом тексту, опет, овај аутор помиње

21 Daniel - Henry Pageaux, „De l'imagologie à la théorie en littérature comparée. Eléments de réflexion“, у: *Europa provincia mundi: essays in comparative literature and European Studies offered to Hugo Dyserinck on the occasion of his sixty-fifth birthday* (yp. J. Leerssen i K. U. Syndram), Amsterdam – Atlanta, GA, 1992, 300.

22 Daniel - Henry Pageaux, „Pour un nouveau programme d'études en littérature comparée: les relations interlittéraires et interculturelles“, у: *The Future of Literary Scholarship* (yp. G. M. Vajda i J. Riesz), Frankfurt am Main, 1986, 63-64. И у каснијем компаратистичком ком-

да су „émetteur“ и „récepteur“ представљали предмет преобилних испитивања од психоанализе до естетике рецепције – док би социологија рецепције ту била кориснија. За њега је у првом плану „естетички и социокултурни модел“ који је могуће анализирати са историјског, *социолошког* гледишта, на плану *културних, идеолошких* норми, и са естетичког, књижевног гледишта, на плану „модела“. Но тај „нови компаратистички програм“ заснован на проучавању историјског и културног, идеолошког контекста књижевности, на социологији књижевности, требало би схватити, нема више праве алтернативе: „Тежи ли компаратистика да буде једна 'хуманистичка наука', или да буде један апендикс што га једва толеришу (прави) специјалисти за једну књижевност?“ Овде, заправо, видимо одјеке оног културолошко-компаратистичког усмерења (и одговарајућу аргументацију) што је преовладало у северноамеричким поредбеним студијама последњих деценија прошлог века,²³ укључујући заговарање „новог поља компаратистичког истраживања“ које би чинило „целину канонизованих, канонских текстова и текстова маргиналних, маргинализованих, из 'контра-културе“.²⁴ Но Pageaux потребу компаратиста за проучавањима питања културе директно везује за социологију књижевности, а то је позиција која се заступа и првоувршћеним прилозима у зборнику радова о функцији социологије књижевности у компаратистици.

Уводни текст В. Кеупена у наведеном белгијском зборнику управо тежи да истакне оно што неки савремени токови поредбених студија имплицирају, али што се углавном не наглашава, а то је социолошки карактер таквих приступа књижевности. Мада Кеупен са жаљењем примећује да су чак и мање или више „чврсте“ гране дисциплине одбациле термин „књижевна социологија“, радије бирајући да се воде под именом „емпиријске студије књижевности“, ипак налази да су истраживања тог типа живља него икад, и настављају да усмеравају књижевно-критички програм рада поредбених

пендију овог аутора један део одељка о критичкој рецепције носи наслов: Естетика или социологија рецепције?“, док се у одељку о елементима за једну теорију књижевности најпре говори о књижевном пољу (појам преузет од Р. Bourdieua), које допушта „социолошко читање“ књижевности. Између аутора, издавача, штампара, с једне стране, и читалаца, слушалаца и гледалаца, с друге, наводи се, постоји читав један сложени *друшћвени простор*, и читав један „скуп политичких, економских, културних фактора“. *La littérature générale et comparée*, Париз, 1994, 51, 144.

23 В.: Г. Ероп, „Шта се пореди у поредбеним књижевним студијама (*littérature comparée*)?“ у: *Књижевне студије и домен компаратистике*.

24 Daniel - Henry Pageaux, „Littérature comparée et sciences humaines. Pour un renouveau des études comparatistes“, у: *Sensus Communis. Contemporary Trends in Comparative Literature. Panorama de la situation actuelle en Littérature Comparée* (Festschrift für Henry Remak), (уп. J. Riesz, P. Boerner, B. Scholz), Tübingen, 1986, 68, 70-72.

студија! Ту се додаје да *comparative literature* у облику како је примењују књижевни социолози или њихови баштеници обично нема много заједничког са традиционалним облицима компаратизма – као што је тематологија, студије о књижевним врстама и родовима или о књижевним покретима. Ово је, свакако, тачно.

Али, Кеуен види проблем у нечем другом, у подели компаратистичке заједнице на два методолошка тора: на оне који се залажу за аутономистичке облике компаратизма, и оне који су за хетерономистички приступ. Првима је ту дато врло мало места, већ и с обзиром на предмет зборника, и за *аутономистички приступ* је речено да он имплицира да је књижевност пракса коју карактерише аутономија заснована на специфичним вредностима, па је и хоризонт поредбених истраживања често сведен на интертекстуалну сферу уско дефинисане књижевне историје. Такви приступи се не труде да превазиђу своју судбину коју имају (парафразирајући Тому Аквинског) као *ancilla filologiae!*²⁵ Насупрот њима, *хетерономистичке теорије* приступају књижевности као једном елементу у већој културној целини, и ту се тежи разумевању књижевних феномена „као симптома друштвених конфликта и механизма моћи, укључујући род, расу, сексуалност и хијерархију високих и ниских облика културе“.

Према Кеуену, најстарији облик хетерономистичке критике треба видети у марксистичко-дијалектичким теоријама, а у том контексту, „књижевна социологија је често била виђена као водећа дисциплина компаратистике“ (што је необразложена и неутемељена тврдња). Један од најпромишљенијих хетерономистичких приступа, наводи се даље, представља социологија текста, коју је увео Петер В. Зима касних шездесетих година прошлог века, другу такву позицију инспирише *approche institutionnelle* (истиче се као пример метод Pierre Bourdieuа), док трећи облик хетерономистичке критике представља емпиријска књижевна социологија (која спада међу њене најстарије облике).

Поред ова три истраживачка метода, Кеуен наводи и друге методологије, које су „углавном имплицитни баштеници књижевне

²⁵ Bart Keunen, „The Rise and Fall of Literary Sociology... and Its Survival“, у: *Literature and Society. The Function of Literary Sociology in Comparative Literature*, 12-14. Овде аутор, чини се, показује слабости образовања заступника нових и „нових“ теоријских праваца: у потпуности ван његовог видног поља је проблематика еманциповања подручја књижевних студија или науке о књижевности (у првој половини XX века) управо од филолошке, односно филолошко-позитивистичке традиције. Овај одељак свог „Увода“ Кеуен смешта под бомбастичан наслов „Борба за опстанак хетерономистичких приступа књижевности“, али би се, судећи по аргументацији, пре могло говорити о оправданим покушајима борбе за опстанак аутономистичких приступа...

социологије“, и представљају покушаје да се компаратистика *обнови* хетерономистичким стратегијама. Ту је најпре поменуто „једно од најважнијих поља у компаратистици, наиме студије рода /*gender studies*/“ (на које је имао значајан утицај француски постструктурализам), а другу главну реоријентацију у поредбеним студијама представљао би покрет култур(ал)них студија /*Cultural Studies*/ који се, тврди се овде, експлицитно залаже за нужност социолошког приступа питању културе: текстови што се објављују на овом подручју често се заснивају на нео-марксистичким концептима, док друга тенденција унутар култур(ал)них студија показује утицај постструктуралистичких мислилаца. Трећа главна реоријентација се односи на теорије које се фокусирају на тему „књижевност и етика“ (утицај Niklasa Luhmanna), а последњи облик хетерономистичке критике је најмлађи изданак са стабла књижевне социологије, подручје урбаних студија и социјалне географије (то је, иначе, управо Кеуненово подручје).²⁶

Како, дакле, све што је иоле вредно пажње у данашњој компаратистици, из ове визуре, представља неки огранак социолошког приступа књижевности, могло би се закључити да је побројаним („хетерономистичким“) методолошким оријентацијама судбина да буду *ancilla sociologiae*, али то свакако неће бити закључак аутора прилога у овом зборнику! Од следећег увршћеног рада под насловом „Књижевна социологија и компаратистика“ очекивали бисмо више разјашњења о односу ових дисциплина (о ономе што их повезује, али и о ономе што их разликује), но мало их ту налазимо. Аутор, R. Vervliet, помиње најпре поједина гледишта Welleka, Owena Aldridgea и Weisstaina, задржавајући се више на тзв. Bernheimerovom извештају о стању компаратистичке дисциплине, намењеном члановима Америчког удружења за компаратистику (ACLA) из 1993. године, и указује да је тај Извештај нагласио потребу контекстуализације књижевности идеолошким и културним приступом (а у њему садржаним предлозима овај је аутор био сместа „очаран“, но уз ограђивање од теза из Извештаја као што је она да се „књижевним текстовима сада приступа као једној дискурзивној пракси међу другима“). Оним што је назначено насловом Vervliet се ближе бави тек на последњим страницама свога прилога, где подвлачи да сусрет поредбених студија и књижевне социологије треба да буде истински дијалогичан, дијалог где нико није господар, и где књижевни дискурс „упада“ у социологију онолико колико важи и релација *vice versa*. Зато наводи како радије говори о

²⁶ Исто, 14-17.

„књижевној социологији“ (да ли о оној Лансоновој?) него о „социологији књижевности“. Ипак, обавезујући се на међудисциплинарност, ограђује се Vervliet, треба да имамо у виду „ризик да деградирамо наше истраживање на аматерска, ненаучна тумачења“, ризик који није фиктиван, занемарљив – што је уместо упозорење. Поход ка „науци компаратистике“ могао би, по Vervlietu, добити изванредну подршку од прагматичких и емпиричких системских оквира које су поставили такви аутори као Robert Escarpit, Pierre Bourdieu, Niklas Luhmann и Siegfried Schmidt.²⁷

Најзад, трећи прилог (у овом зборнику) који нас овде посебно занима потписује Peter V. Zima из Целовца, чији приступ „социологије текста“, видели смо, аутор уводне расправе посебно издваја. Овај је аутор објавио протеклих деценија више књига с подручја социологије књижевности,²⁸ а и у овом раду се бави социологијом текстова, посебно у новим, промењеним друштвено-језичким ситуацијама. Показује се ту, по Зими, да је у наше време критика романтизма, реализма и буржоазије замењена постмодерним инвективама против елитистичког језика модернизма, и феминистичким критикама мушке доминације и сексизма. А књижевни текст, у социолошком и социо-семантичком приступу, може бити читан као најбогатији и најкомпактнији модел поједине друштвено-језичке ситуације. У закључном делу текста се резимира да „успостављање односа књижевних и некњижевних *текстова* са друштвено-језичким ситуацијама, социолектима и дискурсима олакшава утемељивање језичке споне између текста и друштвеног контекста, и обрађавање специфичне природе појединог текста“ (курзив: Г. Е.).²⁹

У овом раду Зима ставља у исту предметну „раван“ књижевне, некњижевне и теоријске текстове којима се – свима једнако, чини се - може и треба да бави „sociology of texts“, али чак ни не помиње

27 Raymond Vervliet, „Literary Sociology and Comparative Literature“, у: *Literature and Society. The Function of Literary Sociology in Comparative Literature*, 22-23, 26-27.

28 *Kritik der Literatur soziologie*, 1978 (*Pour une sociologie du texte littéraire*, 1978); *Textsoziologie, eine kritische Einführung*, 1980; *Manuel de Sociocritique*, ¹1985, ²2000; *Roman und Ideologie. Zur Sozialgeschichte des modernen Romans*, ¹1986, ²1999.

29 Peter V. Zima, „The Sociology of Texts: Position and Object“, у: *Literature and Society*, 31, 33, 39. Други Зимин закључак се односи на могућности да и текстови књижевне теорије, врло слично књижевним текстовима, носе печате специфичне културе, односно специфичне друштвено-језичке ситуације: теоретски текстови могу бити експлицитнији и мање полисемични од књижевних, али и они треба да буду читани као производи специфичне ситуације. Што ће рећи: „социологија текстова је такође социологија или социосемиотика теоретског дискурса“. В.: *Књижевне студије и домен компаратистике*, 119-120, напомена 3. У првом поглављу своје књиге *What is Theory? Cultural Theory as Discourse and Dialogue*, London, New York, 2007, 27 (енглеско издање књиге *Was is Theorie?*, Tübingen, 2004) помиње Zima и Lansonov рад „L'histoire littéraire et la sociologie“ (в. напомену 11), односно његов допринос „социолошкој теорији књижевности“.

аспекте компаратистике у вези са социологијом књижевности (премда је у питању рад у зборнику о функцији књижевне социологије у поредбеним студијама). Не може се, дакле, овде утврдити да ли Зима дели мишљење Б. Кеунена да књижевна социологија спада, већ сама по себи, у хетерономистичке приступе *унушар* компаратистике (чак са водећом улогом, евентуално). Зима је, уосталом, аутор једног компаратистичког приручника (објављеног 1992.) у којем се, у његовом уводном поглављу, залаже и за социолошки и семиотички приступ књижевном поређењу, и настоји да утемељи повезаност компаратистике и друштвених наука, особито социологије и семиотике. Но у његовој књизи би, ипак, и најтрадиционалнији компаратисти препознали свој предмет. Разматрају се, у посебним поглављима, типолошка поређења, генетичка поређења, упоредна истраживања рецепције, књижевни превод, периодизација и историја књижевних врста, уз компаратистику региона (Венеција, Истра, Корушка), али и компаратистика као дијалогска теорија.³⁰ Да ли би се у некој новој верзији те књиге нашло поглавље о студијама рода, које Б. Кеунен тако (о)лако означава као једно од најзначајнијих поља у компаратистици? У цитираном раду (у зборнику) Зима само говори о „феминистичкој критици“, али ни њу не везује за дисциплину поредбених студија.³¹

Не види се, уосталом, јасна граница између „хетерономистичких теорија“ изван компаратистике и оних унутар њеног подручја. Пре би се рекло да се данас где где *comparative literature* доживљава као топло коначиште које прима у своје окриље све путнике намернике. Настојање да се књижевност на сваки начин „контекстуализује“ у ширу културну сферу (Keunen) могло би се можда повезати и са старијим схватањем књижевности као комуникације (односно са потоњим поставкама о дијалогском карактеру књижевног дела), карактеристичним за најразличитије приступе књижевности од педесетих година прошлог века, укључив ту касније и постструктуралистичке и семиотичке анализе, естетику рецепције, америчку *reader response* критику, о чему С. Петровић каже и ово:

„И није неочекивано што су се многа проучавања књижевности као комуникације, зачета у знаку таквих механички састављених зами-

30 Peter V. Zima, *Komparatistik: Einführung in die vergleichende Literaturwissenschaft*, Tübingen, 1992.

31 Пoglавље о о феминистичким студијама и студијама рода садржи један новији компаратистички „увод“ на италијанском језику, са више аутора, који је приредио Армандо Гнисци, заговорник постколонијалних студија и културолошке компаратистике (*Introduzione alla letteratura comparata*, Milano, 1999), али њега, као, уосталом, и D. - H. Pageauxa, Keunen ни не помиње.

сли [пошиљалац, прималац, порука], превратила већ у нешто што би се могло описати као, само по себи прихватљиво, емпиријско социолошко проучавање књижевности или, рјеђе, емпиријско психолошко проучавање књижевности, али што нипошто више није расправа о дјелу уз разумијевање његове дијалогске природе“.³²

У уводном тексту белгијског зборника о књижевности и друштву из 2001. године набрајају се, како смо видели, теорије, приступи, позиције, односно методи истраживања, методологије, и њихове „реоријентације“. О књижевности је ту, некако, као по природи ствари, најмање речи (осим тамо где се говори, врло критички, о „аутономистичком“ истраживачу заинтересованом само за моделе способне да „дестилишу“ књижевне вредности из текста). Како је још пре неколико деценија запазио М. Солар, у систему нових наука проучавање књижевности „остаје негдје на рубу нечега, 'између', што значи: изван 'онога правога'“. То проучавање се, при том, збивало као развој у правцу хипертрофије методолошких расправа. И онда, „умјесто да расправа о методи буде расправа о самој ствари [...] расправе о методи као да воде они који не желе говорити о самој ствари, док, с друге стране, они што говоре о самој ствари, а не желе говорити о методи, не говоре више о истој ствари.“³³ Сама ствар би морала овде бити, дакако, књижевност, и то у ономе што је за њено постојање специфично, звали то литерарност или некако другачије. Данашње расправе о методи не чини се да увек, или барем претежно, говоре о „тој“ књижевности. При том се, дакако, поставља и додатно питање колико је оправдано све те расправе смештати у оквире поредбених студија, које имају своју историју и основне правце.

За данашња разноврсна истраживања културолошке оријентације, онолико колико су компаратистички усмерена, могло би се рећи да исказују склоности ка редукционизму, односно социолошком детерминизму, ревитализујући у некој мери стари позитивистички социологизам, путем социоцентричних истраживања која нису више средство него њихов циљ. Јер ако се социологизам „манifestира чврстим увјерењем да су пишчево подријетло, припадност одређеном слоју, његова јавна особност и само дјело категорије које је могуће свести једну на другу“,³⁴ онда треба признати, *volens-nolens*,

32 Светозар Петровић, „Књижевност као комуникација (двје напомене)“, *Књижевности и језик*, 1989, 4, 306.

33 Миливој Солар, „Између лингвистике и филозофије“, у: *Књижевна критика и филозофија књижевности*, Загреб, 1976, 11, 13.

34 Анте Стамаћ, „Смјерови истраживања књижевности“, у: *Увод у књижевности. Теорија, методологија*, Загреб, 1983, 735.

да се таква уверења демонстрирају у разним данашњим „хетерономистичким“ приступима што их Б. Кеунен истиче.

О повезаности данашњих културолошких метода проучавања књижевности у друштву са социологијом књижевности могло би се, наравно, говорити много детаљније и разрађеније. Примера ради, како наводи В. Лиска са универзитета у Антверпену, рана историја „модерне“ феминистичке књижевне критике на много начина коинцидира са развојем у књижевној социологији. У данашњој ситуацији, с обзиром на трансформацију феминистичке парадигме (у „родне култур(ал)не студије“) исказује се много комплекснији дискурс о повезаностима књижевности и друштва, већ и због утицаја постструктуралистичких теорија што су те везе раскидале, а потом и због повезивања са култур(ал)ним студијама, и одговарајућег премештања фокуса са књижевности као највећма „елитистичког“ представника „високе културе“ на културну продукцију уопште, што би био и прелаз од естетике на „културализам“.³⁵

Ако се вратимо Wellekovom разврставању проучавања односа књижевности и друштва, видећемо да се данашњи социоцентрични приступи, укључивши ту и оне у компаратистици, мање баве емпиријским проучавањем социологије писца, његове професије и институција књижевности, а далеко више их занима „проблем друштвене садржине самих дела, друштвених импликација и друштвене сврхе самих књижевних дела“,³⁶ где се демонстрира највише социологизма у тумачењима. Оно што је ново је својеврстан отклон од бављења књижевношћу (осим инструментализовано), јер „књижевни феномени нису више ексклузивно средиште наше дисциплине“, а уз то се компаратистима саветује да треба да буду „умеренији“ у фокусирању на „високо-књижевни дискурс“ (Bernheimerov извештај), на шта је одговорено да се тиме (преоријентацијом на култур/ал/не студије) „ризикује да се студије књижевности замене аматерском друштвеном историјом, аматерском социологијом, и приватном идеологијом“.³⁷

35 Vivian Liska, „From Feminist Literary Criticism to Gendered Cultural Studies: A Critical Touchstone“, у: *Literature and Society*, 94-95, 104, 106.

36 R. Wellek & A. Warren, *Teorija knjževnosti*, 115. Wellek још пише: „Односима књижевности и друштва најчешће се приступа проучавањем књижевних дела као друштвених сведочанстава, као наводних слика друштвене стварности“. Међутим, „проучаваоци друштвених ставова и стремљења могу се служити књижевном грађом ако знају да је правилно протумаче“ (122, 124).

37 *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism* (ур. С. Bernheimer), Baltimor-London, 1995, 42-43; Peter Brooks, „Must We Apologize?“, у: *исшо*, 100. Ово потоње парафразира и Р. Вервлиет у наведеном раду, 27.

Погледајмо најзад како звуче актуелно (али, очито, не и особито модерно) полемични пасажии из књиге француског историчара књижевности Philippe Van Tieghem, објављене у едицији „Француске студије“ још 1930. године:

Ако осмотримо целину научне производње ових последњих година, можемо бити запањени обиљем радова у којима су изложени резултати јако занимљиви за свеопште обичаје једне епохе. Књижевност је већином разматрана само као документ, документ о писцу, документ о његовом времену, о еволуцији идеја, сензибилитета, понекад проблема морала; као доказ рећи ћу да су најлошији писци стављени на исти план као највећи, или су чак сматрани значајнијим, зато што се верује да су способнији да одразе праву физиономију једне епохе, будући да су ближе просечном човеку. Мало недостаје да велики уметник постане помало неугодан за израду једноставних и хармоничних система.

На тај начин смо релативно добро снабдевени документима о физиономији различитих епоха, о публици. Има људи који иду на представу да би посматрали публику, и то увек публику са горње галерије, са њеним живим реакцијама. Збивање на сцени им није важно; оно у сали је, по њиховом мишљењу, једино инструктивно. Није ли историчар књижевности исувише често налик на тог гледаоца што је више љубитељ људских нарави но уметности?³⁸

Gvozden Eror

LA LITTÉRATURE COMPARÉE ET LA SOCIOLOGIE DE LA LITTÉRATURE

Résumé

L'examen des manifestations de l'interaction de la littérature et de la société a toujours été inévitable pour la littérature comparée, dans le but de découvrir les facteurs de liaison des littératures entre elles, ainsi que ceux qui influencent le destin des écrivains hors de leur milieu national. Mais cela n'a point, de soi, dirigé la littérature comparée vers la sociologie de la littérature. Par contre, aujourd'hui nous pouvons trouver dans cette discipline un grand nombre de démonstrations de la méthode sociologique qui lie les approches, sinon différentes, de la littérature et de ses réseaux socioculturels variés (de *Cultural Studies* aux *Gender Studies*). Cette situation est confirmée et soulignée (voire soutenue) par les auteurs des essais principaux dans l'ouvrage collectif *Literature and Society. The Function of Literary Sociology in Comparative Literature*, éd. par B. Keunen et B. Eeckhout (Bruxelles, 2001).

38 Philippe Van Tieghem, *Tendances Nouvelles en Histoire Littéraire*, Paris, 1930, 52-53.